

Lukács László István – Török Martina Zsófia

A magyar könyvvizsgálat történetének mérföldkövei a középkortól napjainkig

Milestones in the Development of Hungarian Auditing from the Middle Ages to the Present

Összefoglalás

A könyvvizsgálat mint ellenőrzési tevékenység jelentős szerepet tölt be a piacgazdaságban, kialakulását a piac érdekei tették szükségessé. Az audit mint ellenőrzés valamely rendszer, szervezet céljainak és feladatainak hatékony megvalósítása érdekében végzett tevékenység, amely tényeket feltárva, azokat a meghatározott követelményekhez viszonyítva, javaslatok megfogalmazásával támogatja a vezetést. Az elmúlt években a könyvvizsgálói tevékenység előtérbe kerülése több okra vezethető vissza. A megváltozott jogszabályi környezetben felmerülhet a kérdés, hogy a túlszabályozott piacon hogyan valósulhat meg a hatékony könyvvizsgálat, másrészt az elmúlt évek auditbotrányai okán is előtérbe került a könyvvizsgálat fontossága. A könyvvizsgálat jelenlegi helyzete és szabályozása egy állandóan fejlődő folyamat eredménye. Tanulmányunkban a könyvvizsgálati tevékenység történetét tekintjük át, annak kialakulásától napjainkig. A szisztematikus szakirodalom-kutatás során kérdésként kezeljük, hogy a könyvvizsgálat kialakulása folyamán melyek voltak a jelenlegi szabályozásban szerepet játszó kulcstényezők. Arra keressük a választ, hogy mennyire van hatással a könyvvizsgálat története, kialakulása annak jelenlegi helyzetére, minőségére, szabályozására.

LUKÁCS LÁSZLÓ ISTVÁN vezető kormánytanácsos, Innovációs és Technológiai Minisztérium Költségvetési Főosztály, segédkutató, Budapesti Gazdasági Egyetem Pénzügyi és Számviteli Kar (lukacs.laszlo87@gmail.com), TÖRÖK MARTINA ZSÓFIA egyetemi tanársegéd, Budapesti Gazdasági Egyetem Pénzügyi és Számviteli Kar (torok.martinazsofia@uni-bge.hu).

Journal of Economic Literature (JEL) kódok: M42, N43, N44

Kulcsszavak: könyvvizsgálat, számvitel, ellenőrzés, minőségmérés, történelem

Summary

Audit plays a significant role in the economy, and its emergence was driven by market interests. Audit is an activity that is carried out to efficiently achieve the goals and tasks of an organization. Audit discloses facts and supports the management by finding and adjusting facts to the prevailing conditions and by making recommendations. Audit activity has come to the fore in recent years, due to several reasons: the changed legal environment may raise the question of efficiency in auditing in an overregulated market, on the one hand, and the audit scandals seen in recent years have also highlighted the importance of auditing, on the other. In this study, the history of audit activity is given from its inception to the present. In this study the impacts of the history of auditing on its current situation, its quality and its regulation are analysed.

Journal of Economic Literature (JEL) codes: M42, N43, N44

Keywords: audit, accounting, control, quality measurement, history

BEVEZETÉS

Az első társadalmak megjelenése óta, amikor kialakult az uralkodó réteg, fontos szerep jutott az adók és a vagyon számbavételének. A számbavétel mellett megjelent az igény a nyilvántartások ellenőrzésére, bizonyítandó, hogy azok valós adatokat tartalmaznak. Az évszázadok során a könyvvitel folyamatosan fejlődött, és ez magával vonta a könyvvezetés ellenőrzésének fejlődését is, kialakult a könyvvizsgálat. Tanulmányunkban elsősorban a magyar könyvvizsgálat történetével foglalkozunk, annak kialakulásával és jogi szabályozásának fontosabb mérföldköveivel, ahol szükséges, nemzetközi kitekintéssel. A folyamatban lévő kutatásunkkal az a célunk, hogy megismerjük a hazai könyvvizsgálat történetét, a szabályozás, oktatás és az alkalmazott módszertan fejlődését. Kitézött céljaink kijelölik a kutatás részterületeit, szakaszait. Jelenlegi tanulmányunk kiemelten a szabályozás témakörével foglalkozik. Úgy gondoljuk, hogy a könyvvizsgálat múltját szükséges megismerni ahhoz, hogy a szakma tovább fejlődhessen.

ANYAG ÉS MÓDSZER

A könyvvizsgálat történeti áttekintéséhez és ezzel összefüggésben a szabályozás háttérének bemutatásához nélkülözhetetlen vizsgálni a könyvvizsgálat fejlődésének főbb szakaszait, hiszen a jelenlegi szabályozásra, könyvvizsgálattal kapcsolatos kérdésekre is hatással vannak. Magyarországon még nem született olyan kutatás, amely a könyv-

vizsgálat történetével, illetve arra ható főbb összefüggések vizsgálatával foglalkozott volna, szakmai és tudományos oldalról egyaránt. A kutatásunk első lépése egy mély szakirodalom-kutatás volt, mely során a témában megjelent mérvadó tanulmányokat kutattunk fel, majd ezeket megfelelő módszerekkel szintetizáltuk. A témakör szempontjából lényeges folyóiratokat, cikkeket tekintettünk át a számvitel, könyvvizsgálat és elemzés, ellenőrzés témákban, feldolgoztuk a korabeli jogszabályokat, szakkönyveket, és jogdinamikai vizsgálatokat is végeztünk. A téma fontosságát mutatja, hogy az elmúlt években megtöbbszöröződött a tanulmányok száma. A témában megjelent cikkeket nemcsak a történeti áttekintés szempontjából vizsgáltuk, hanem aszerint is, hogy a hazai fejlődésre milyen hatással lehetnek.

A KÖNYVVIZSGÁLATI TEVÉKENYSÉG CÉLJA

A könyvvizsgálói tevékenység mint ellenőrzés jelentős szerepet tölt be a piacgazdaságban, kialakulását a piac érdekei tették szükségessé. Az ellenőrzés valamely rendszer, szervezet céljainak és feladatainak hatékony megvalósítása érdekében végzett tevékenység, amely tényeket tár fel, és azokat a meghatározott követelményekhez viszonyítva, javaslatok megfogalmazásával támogatja a vezetést. Az ellenőrzés célját az általa képviselt érdekek határozzák meg, ennek alapján tulajdonosi és hatósági érdeket különböztethetünk meg. Az ellenőrzés egyfajta megfigyelő, összehasonlító és értékelő tevékenység, amely három, egymással összefüggő részből áll: megállapítja a tényeket, azokat viszonyítja a megfogalmazott elvárásokhoz, szabályokhoz, végül értékeli a viszonyítás eredményeit. Az ellenőrzés fő feladata a vizsgált jelenség, tevékenység, folyamat vagy szervezet eredményességének elősegítése. Az ellenőrzés gyakorisága szerint lehet: folyamatos ellenőrzés (pl. bizonylatok ellenőrzése); ismétlődő, időszakos ellenőrzés (pl. hatósági ellenőrzés, éves beszámoló könyvvizsgálata); esetenkénti ellenőrzés (pl. leltárhiány vizsgálata).

A vállalkozások ellenőrzési rendszerében a könyvvizsgálói tevékenységnek van jelentős szerepe, hiszen a cél annak megállapítása, hogy a szervezet számviteli beszámolója a jogszabályi előírások szerint készült-e, illetve valós képet ad-e a vállalkozás vagyoni, pénzügyi és jövedelmi helyzetéről (Kresalek, 2014).

A KÖNYVVIZSGÁLAT TÖRTÉNETI ÁTTEKINTÉSE

A könyvvizsgálat jelenlegi helyzete és szabályozása egy állandóan fejlődő folyamat eredménye. Az audit kialakulása, történelmi fejlődése, illetve annak kezdeti szakasza kevésbé dokumentált, viszont az ókori Egyiptom, Kína és Görögország területén talált feljegyzések arra engednek következtetni, hogy időszámításunk előtt 350-ben már működött a könyvvizsgálat, az akkori kornak megfelelő formában.¹ Arab kulturális területen a 7–8. században, a *Korán* iránymutatásai alapján, amely előírja a gazdasági ügyletek írásba foglalását is, már kialakult egy könyvviteli rendszer. Ebben a rendszerben megkövetelték a minden részletre kiterjedő könyvvezetést, és a könyvvizsgálat is kötelező volt (Zaid, 2004).

A jelenlegi könyvvizsgálati tevékenységgel leginkább összefüggő, máig fennmaradt feljegyzés 1314-ből, Angliából származik, amely az államkincstár ellenőreit (*Auditor of the Exchequer*) említi. Ebben az időben a kincstár ellenőrzését speciálisan erre a feladatra kinevezett könyvvizsgálók, illetve az államtitkár könyvvizsgálója végezhette. I. Erzsébet királynő 1559-ben alapította meg a költségvetés ellenőreinek szervezetét (*auditors of imprest*), amely az angol korona tisztviselőinek számláit ellenőrizte, illetve azt, hogy a haditengerészet tisztviselőknél kiadott jelentős pénzüsségeket ténylegesen a meghatározott célokra használják fel. A rendszer működőképesnek bizonyult, habár a könyvvizsgálók nem ellenőrizték a hadsereg és a haditengerészet igazgatásával foglalkozó szervezeti egységek tényleges kiadásait. Nem volt semmi mechanizmus annak biztosítására sem, hogy a számlákat bemutassák, és haladéktalanul átadják. A szervezet 1785-ig működött. Később, pénzügyminiszterként William Ewart Gladstone nagymértékű reformokat kezdeményezett az államháztartás és a parlamenti elszámoltathatóság érdekében. Az 1866-os *Exchequer and Audit Departments Act* (Vagyonkezelő és ellenőrzési osztályok törvénye) először kötelezte az összes szervezeti egységet éves beszámolókat készítésére. A törvény megállapította továbbá a közigazgatás és a könyvvizsgáló osztály pozícióját a közszolgáltatáson belüli támogató személyzet biztosításához. A két fő feladatuk volt: engedélyezni az államháztartás kiadását a Bank of Englandból, ezen túlmenően ellenőriznie kellett valamennyi kormányzati szerv számláit, melyek alapján jelentést tett a parlamentnek (Sainty, 1983).

Angliában a 19. század elején a gazdasági élet szereplői felismerték, hogy a társasági szervezetek ellenőrzése nem megbízható, így független, autonóm ellenőrzés bevezetését szorgalmazták. Ennek eredményeként a törvényhozás elrendelte az ellenőrzést először egyfajta választható kötelezettségként, később egyre szélesebb körben kötelezően előírta azt. Az első egyesület, amely revizori tevékenységet látott el, 1853-ban Skóciában alakult meg, majd 1870-ben létrejött a világ legtekintélyesebb számviteli egyesülete (Institute of Chartered Accountants in England and Wales). 1885-ben további revizori egyesület alakult The Society of Accountants and Auditors néven, mely szervezet tagjainak szigorú szakvizsgát kellett tenniük, és erkölcsi megbízhatóságot követeltek tőlük (Borbás, 2007). Ezt követően, az angol mintát követve, Európa több államában létrejött az állami felügyeleti ellenőrzés helyett a független ellenőrzés. Az 1870-ben elfogadott német szabályozás, az angoltól eltérően, nemcsak a számvitel helyességére, de az ügyvezetés gazdasági célszerűségére is felügyelt. Szintén Németországban, a nagy gazdasági világválság hatására, 1931-ben rendelet mondta ki a könyvvizsgálat intézményének bevezetését (Securs, 2014).

Franciaország az angol szabályozást mintául véve, az 1867. évi törvényben meghatározta a könyvvizsgálatra vonatkozó legalapvetőbb szabályokat. Három évvel később Németországban az állami felügyeleti ellenőrzés helyébe a független ellenőrzés, vagyis a könyvvizsgálat lépett (Borbás, 2007). A 19. század végén és a 20. század elején világszerte születtek számviteli jogszabályok, melyekben a könyvvezetés mellett a könyvvizsgálatot is szabályozták, és sorra alakultak a nemzeti szakmai szervezetek. Európán kívül jelentős szakmai fejlődés történt e téren az Oszmán Birodalomban, Japánban, Kínában (Lukács, 2012).

A SZÁMVITEL ÉS KÖNYVVIZSGÁLAT MAGYARORSZÁGI TÖRTÉNETE

A számviteli szabályozás és könyvvizsgálat előzményei Magyarországon

Magyarországon a könyvvezetés és a pénzügyi ellenőrzés kezdetei a királyi bevételek beszédéséhez köthetők. A 15. században Hunyadi Mátyás uralkodása idején a kincstartó vezetésével pénzügyi főhivatal jött létre, de a számadások ellenőrzésére még nem született gyakorlat (Kenyeres, 2012a). A Habsburgok magyarországi uralkodása kezdetén, I. Ferdinánd (1526–1564) és I. Miksa (1564–1576) idején a birodalomban az akkori korhoz viszonyítva modernnek számító pénzügy-igazgatási reformok jöttek létre. Lényeges változások születtek a kamarai rendszerben, megalakultak a könyvvizsgálói-ellenőri kamarai szervek. Egyre több képzett, sőt egyetemet is végzett szakember jelent meg a pénzügyigazgatásban. A Magyar Kamara a Császári Kamara alárendelt szerveként működött (Kenyeres, 2012b).

A kereskedelmi könyvek vezetésére vonatkozó első jogszabály Magyarországon III. Károly király 1723-ban kiadott kereskedelmi dekrétumának az LIII. cikkében található. A jogszabály szerint minden kereskedőnek kötelessége volt rendszeresen és szabályosan vezetni a könyveit, és abban a hitelezéseiről pontos nyilvántartást készíteni (Kardos, 2011; Sztanó, 2015). A kereskedelmi dekrétum továbbá kitért arra is, hogy a számlákat és szerződéseket hiteles személynek is alá kell írnia, biztosítva annak valóságtartalmát, ezzel vált hitelessé a dokumentum (Kereskedelmi dekrétum; Borbás, 2007). Ha az adós nem fizetett, három évig volt lehetőség peres úton behajtani a követelést. A per megindításához szükség volt az eredeti dokumentumok és főkönyvek bemutatására, tehát ajánlott volt legalább három évig megőrizni a kereskedelmi könyveket (Kereskedelmi dekrétum).

Jogi szabályozás szempontjából a magyar számvitel történelmében még meghatározó szerep jut az 1840. évi törvényeknek. A XV. törvénycikk a váltótörvénykönyvről és a XVI. törvénycikk a kereskedőkről (Kereskedői törvénycikk) részei tartalmaznak utasításokat az üzleti könyvek vezetésére, az elszámolási szabályok betartására és a feljegyzések bizonyító erejére vonatkozólag. A törvény előírta a napló és a főkönyv vezetésének kötelezettségét (Sztanó, 2015). Mindkét jogszabály előírta a kereskedelmi könyvek hitelesítését és hatóságoknál való bejegyzését, a könyvelőknek pedig esküt kellett tenniük, hogy az általuk vezetett könyvek valós adatokat tartalmaznak. A kereskedelmi könyveket alapesetben másfél évig kellett megőrizni, addig volt mód a hitelességét megtámadni, és kötelező volt mérleget készíteni (Kereskedői törvénycikk). A pénzügyintézetek esetében már az 1860-as években felmerült a kötelező könyvvizsgálat gondolata a gyakori csődhelyzetek megelőzése érdekében, ezek a törekvések azonban nem valósultak meg (Kuntner, 1939²).

A magyarországi számvitel történetének következő jelentős állomása az 1875. évi XXXVII. kereskedelmi törvény (Kt.), mely elsőként írta elő Magyarországon a könyvviteli kötelezettséget. A kereskedelmi törvénykönyv megalkotásánál, melyet a kereskedelem dinamikus fejlődése követelt meg, külföldi kereskedelmi törvényeket vettek alapul, többek között a német kereskedelmi törvényt, és ezeket a szabályozásokat ültették át a

magyar gazdasági viszonyokra. Továbbá a törvény jelentősége abban áll, hogy miután még nem létezett polgári törvénykönyv, a bíróságok a kereskedelmi jogszabályokat alkalmazták a magánjogban is (Sztanó, 2015). A kereskedelmi törvény szabályozta a gazdasági társaságokat: a közkereseti társaságot, a betéti társaságot és a részvénytársaságot, emellett a felügyelőbizottsággal és a felszámolással kapcsolatos kérdésköröket is.

A könyvvizsgálat Magyarországon 1950-ig

A *Magyar Könyvviteli Folyóirat* legelső száma, az első számviteli és kereskedelmi témájú tudományos szaklap Magyarországon 1908 januárjában jelent meg. A számvitel mellett külön könyvszakértői rovatral is rendelkezett, amely rendszeres tájékoztatást nyújtott a fejlett országok könyvvizsgálati gyakorlatáról (Borbás, 2007). 1911. március 7-én megalakult a Magyar Revizori Szövetség. Az 1916. évi XIV. törvénycikkkel létrehozták a Pénzügyi Központot, melyet az 1920. évi XXXVII. törvénycikkkel újrászabályoztak (Kuntner, 1939; Borbás, 2007). A Pénzügyi Központ a kisebb pénzügyi intézetek ellenőrzését tette kötelezővé (Borbás, 2007), az ellenőrzési utasításában a belső ügykezelés, üzletvezetés, főkönyv, mérleg, eredménykimutatás és a leltár felülvizsgálatát írta elő (Vál-Jaschenovics, 1926). A Magyar Revizori Szövetség 1919-ben átalakult Magyar Revizorok Szövetségévé, amely a Tanácsköztársaság bukásával megszűnt. 1925-ben a Kereskedelmi és Iparkamara a könyvszakértőket kinevezte hites kamarai revizorokká, 1926. június 18-án megalakult a Kamarai Hites Revizorok Egyesülete (Kuntner, 1939; Borbás, 2007). A kereseti adószabályok hivatalos összeállításáról szóló 1927. évi 300. P.M. számú rendelet és a társulati adószabályok hivatalos összeállításáról szóló 1927. évi 400. P.M. rendelet alapján, ha a nyereség-vesztés számla (eredménykimutatás), a mérleg és leltár alapján megállapított vagyon- és jövedelemérték a Magyar Királyi Adóhivatal véleménye szerint nem volt megfelelő, a gazdálkodó esetében elrendelhetette a könyvvizsgálatot. A könyvvizsgálat során a könyvvizsgálónak a könyvvezetés szabályszerűségének ellenőrzése mellett a helyes adóértéket is meg kellett állapítania. Ha az adóhivatal elrendelte a könyvvizsgálatot, a végzés ellen fellebbezésnek helye nem volt (Erdély, 1930).

Lényeges szabályozás a hazai számvitel szempontjából az 1930. évi V. törvény a korlátolt felelősségű társaságokról (Kft. törvény), amely a Kereskedelmi törvény mellett további előírásokat tartalmazott a könyvvitelre vonatkozóan. Ez a törvény rendelkezett a hites könyvvizsgálói tevékenységről, a kft.-nek lehetőséget biztosított arra, hogy könyvvizsgálót válasszon. A hites könyvvizsgáló a társaság könyveit bármikor megtekinthette, az iratokat, pénztárt, az értékpapír-, árukészlet-állományát és berendezéseit bármikor megvizsgálhatta, a vállalat vezetésétől bármikor információkat kérhetett. A könyvvizsgálónak kötelessége volt a könyveket és a beszámolókat megvizsgálni, és erről írásos jelentést kellett készítenie a taggyűlés részére. A taggyűléseken személyesen részt vehetett, sőt összehívási joggal is rendelkezett. A könyvvizsgáló ugyanakkora felelősséggel rendelkezett, mint a felügyelőbizottság: a jogszabály által előírt esetekben kártérítési kötelezettségük volt. Ilyen esetnek számított az, ha a jelentésükben valótlan adatokat közöltek, vagy elmulasztották a szakértők alkalmazását olyan ügyekben, melyek megkövetelték volna. A jogszabály továbbá utalást tesz más jogszabályokra a könyvvizsgálói képesítés megszer-

zésére vonatkozóan. Az oktatást akkortájt az igazságügyi miniszter, a kereskedelemügyi miniszter és a pénzügyminiszter rendeletei szabályozták (Kft. törvény). A kormány a könyvvizsgálatra vonatkozó részletes előírásokat a 45.000/1931. I. M. számú Kft. törvény végrehajtásáról szóló rendeletében szabályozta (Kuntner–Szél, 1932; Kuntner, 1939). A Kft. törvény hiányosságai közé sorolható, hogy a könyvvizsgálatot nem tette kötelezővé, csak döntési lehetőséget adott a felügyelőbizottság mellett vagy helyett történő igénybevételére, ennek következtében a vállalkozások a költséghatékonyság érdekében nem vették igénybe könyvvizsgálók szolgáltatásait. Emellett a Kft. törvény nem terjedt ki a részvénytársaságokra, így ennél a társasági formánál nem volt előírás a könyvvizsgálat, mely egyértelműen a részvénytársaságok érdekérvényesítő képességének eredménye (Borbás, 2007). A 14.000/1932. I. M. számú rendelet a Kft. törvény végrehajtási rendeletét módosította, a könyvvizsgálatra vonatkozóan átfogó változásokat tartalmazott. A rendelet későbbi módosításai a könyvvizsgálók képesítésére vonatkoztak (Rajty, 1941).

1932-ben a magyar könyvvizsgálók szakmai szervezetbe tömörültek, és megalakult a Magyar Hites Könyvvizsgálók Egyesülete (Borbás, 2007). A Kuntner Róbert és Szél Jenő által szerkesztett *Magyar Könyvviteli Folyóirat* egy teljes lapszámot szentelt a könyvvizsgálatnak, a szabályozás és az oklevélmegszerzés feltételei ismertetésének (Kuntner–Szél, 1932). A zsidók közéleti és gazdasági térfoglalásának korlátozásáról szóló 1939. évi IV. törvénycikk a könyvvizsgálókra nézve is tartalmazott előírásokat, korlátozásokat. A törvénycikk előírta, hogy csupán a könyvvizsgálók hat százaléka lehet zsidó származású (Rajty, 1941). Steiner Vilmos egy 1941-ben tartott előadásában mutatott rá arra, hogy a magyar vállalatok bizalmatlanok a könyvvizsgálattal szemben, mert minden évben más végezte a feladatot, ami az ellenőrzés hatékonyságát is csökkentette, mivel a könyvvizsgáló nem támaszkodhatott az előző években a vállalatról megszerzett ismereteire. Német mintát követve szorgalmazták, hogy a könyvvizsgálat bizalmi szolgáltatás legyen, könyvvizsgáló társaságok jöjjenek létre, és az ellenőrzést ugyanaz a személy végezze több éven át. Ezzel együtt a kötelező könyvvizsgálatot szerették volna a részvénytársaságokra is kiterjeszteni, a németországi gyakorlathoz hasonlóan (Steiner, 1941). 1941-ben Magyarországon már 579 bejegyzett hites könyvvizsgáló dolgozott (Rajty, 1941).

A második világháborút követően, a pengő nagymértékű inflációja következtében, 1946-ban bevezették a forintot, ezzel párhuzamosan az 1.790/1947. M.E. számú rendelet meghatározta a forintmérleg készítését. A nyitómérleget az új fizetőeszközben 1947. január 1. dátummal kellett elkészíteni, és hites könyvvizsgálóval hitelesíttetni, záradékoltatni (Zwierina, 1949; Borbás, 2007). A 230/1950. (IX. 7.) MT számú rendelet kimondta, hogy a hites könyvvizsgálat intézménye megszűnik, a Hites Könyvvizsgálók Országos Szövetségének közgyűlésén, 1950. szeptember 15-én pedig kimondták a szövetség feloszlását (Borbás, 2007).

A magyar könyvvizsgálat 1950-től napjainkig

Miután 1950-ben a hites könyvvizsgálat intézménye megszűnt, a könyvvizsgálók a „hites” helyett az „okleveles” jelzőt kapták. Az okleveleket a Pénzügyminisztérium Számviteli Képesítő Bizottsága adta ki. A könyvvizsgálók igazságügyi könyvszakértőként te-

vékenykedtek, állami vállalatok belső ellenőrzésében vettek részt, vagy az adóhivatal ellenőrzéseit folytatták le. A könyvvizsgálók képzése ettől függetlenül folyamatos volt. 1956-ban a Pénzügyminisztériumnál kezdeményezés indult az Okleveles Könyvvizsgálók és Mérlegképes Könyvelők Szövetségének létrehozására, ám ez a történelmi helyzet miatt végül nem valósult meg. 1965-ben megalakult az Igazságügyi Könyvszakértői Bizottság, 1967-ben a Magyar Könyvszakértők Társasága. Az 1980-as évek második felében hatalmas átalakuláson ment keresztül a magyar gazdasági rendszer, amely következtében 1987. október 1-jén megalakult a Magyar Könyvvizsgálók Egyesülete (Borbás, 2007; Lukács, 2014).

A könyvvizsgálat intézményét a gazdasági társaságokról szóló 1988. évi VI. törvény élesztette újjá, mely kötelezően előírta a könyvvizsgálatot. A számvitelről szóló 1991. évi XVIII. törvény konkrét előírásokat határozott meg a könyvvizsgálói jelentésről, meghatározta a könyvvizsgálatra kötelezettek körét és a záradék normaszövegét. A számviteli törvény felhatalmazása alapján a 46/1992. (III. 13.) Korm. rendelet részletesen szabályozta a könyvvizsgálat rendjét. Az egyesület 1991-ben Magyar Könyvvizsgáló Kamarára (MKVK) változtatta a nevét, és 1992-ben a Könyvvizsgálók Világszövetsége (IFAC) a tagjai sorába vette. Ebben az évben a kamara területi szervezeteinek kialakítása is megkezdődött. A könyvvizsgálat rendjét szabályozó kormányrendeletet a Magyar Könyvvizsgálói Kamaráról és a könyvvizsgálói tevékenységről szóló 1997. évi LV. törvény váltotta fel (Borbás, 2007; Lukács, 2014). A Kamara elnöksége 1997-ben döntött a IFAC sztenderdjein alapuló nemzeti könyvvizsgálati sztenderdek kialakításáról, 1998-ban pedig döntés született azok oktatásáról és fokozatos bevezetéséről. A Kamara 2002-ben teljes jogú tagjává vált az Európai Könyvvizsgálók Szervezetének (FEE). Az európai uniós jogharmonizáció következtében újra kellett kodifikálni a könyvvizsgálatra vonatkozó törvényt, ekkor jött létre a Magyar Könyvvizsgálói Kamaráról, a könyvvizsgálói tevékenységről, valamint a könyvvizsgálói közfelügyeletről szóló 2007. évi LXXV. törvény (Borbás, 2007).

A könyvvizsgálat napjainkban

Magyarországon az elmúlt években többször változott a könyvvizsgálat szabályozása, így az is, hogy mely szervezetek számára kötelező e tevékenység. Korábban nem volt kötelező könyvvizsgálatot alkalmazni abban az esetben, ha a vállalkozás éves nettó árbevétele nem haladta meg a 200 millió forintot, a foglalkoztatottak száma pedig az 50 főt. A jelenleg hatályos számviteli törvény szövege viszont megszabja, hogy azoknál a vállalkozóknál nem kötelező a könyvvizsgálat, ahol az alábbi két feltétel együttesen teljesül:

- „az üzleti évet megelőző két üzleti év átlagában a vállalkozó éves vagy éves szintre átszámított nettó árbevétele nem haladta meg a 300 millió forintot, és
- az üzleti évet megelőző két üzleti év átlagában a vállalkozó által átlagosan foglalkoztatottak száma nem haladta meg az 50 főt.” [2000. évi C. törvény, 155. § (3) bekezdés.]

A törvény meghatározza azoknak a szervezeteknek a körét, melyek esetében a fenti két feltétel teljesülése esetén is kötelező a könyvvizsgálat. Ilyenek a takarékszövetkeze-

tek, a konszolidálásba bevont vállalkozások, a külföldi székhelyű vállalkozás magyarországi fióktelepei, a közérdeklődésre számot tartó gazdálkodók és a befektetési vállalkozások.

Költségvetési szervek esetén az egészségügyi ellátórendszer fejlesztéséről szóló 2006. évi CXXXII. törvény 12. §-a alapján kötelező a könyvvizsgálat azon egészségügyi szolgáltató szerveknél, ahol az Egészségbiztosítási Alapból finanszírozott ellátások összege eléri a 300 millió forintot, emellett az állami vagyonnal való gazdálkodásról szóló 254/2007. (X. 4.) Korm. rendelet 17. §-a szerint annál az állami vagyont kezelő szervezetnél kötelező a könyvvizsgálat, amely legalább 100 millió forint nettó nyilvántartási értékű állami vagyont kezel. 2013. január 1-jén megszűnt az önkormányzatok esetében a kötelező könyvvizsgálat (Printz, 2013).

A könyvvizsgálati értékhatár felemelése mellett más jogszabályi változások is megjelentek, amelyek jelentős változásokat hoztak a könyvvizsgálat területén. A könyvvizsgálói jelentéssel, a függetlenséggel, a szakmai szkepticizmussal kapcsolatban is születtek új szabályok, valamint a közfelügyeleti hatóság szerepköre is bővült az elmúlt néhány évben. Ezeken túl változott a minőség-ellenőrzés és a könyvvizsgáló által nyújtható szakmai szolgáltatások szabályozása, bővült az auditbizottság feladatköre, valamint a kötelező rotáció szabályai is megjelentek.

Az elmúlt években a könyvvizsgálati reform előtérbe került mind hazai, mind nemzetközi szinten. Megfogalmazódott az igény, miszerint a számviteli beszámolóról készült könyvvizsgálói jelentés felhasználóinak elvárásai és a könyvvizsgáló által nyújtott szolgáltatás összhangban legyenek, illetve szükségessé vált a könyvvizsgálat hatókörének tisztázása is. Bővült a független könyvvizsgálói jelentés tartalma, amely alapján a könyvvizsgálónak nyilatkoznia kell az olyan eseményekkel vagy feltételekkel kapcsolatos lényeges bizonytalanságokról, amelyek jelentős kétséget támasztanak a gazdálkodónak a vállalkozás folytatására vonatkozó képességével kapcsolatban. A könyvvizsgálók függetlenségére és objektivitására vonatkozó szabályokat kiterjesztették a könyvvizsgálat eredményét közvetlenül vagy közvetve befolyásolni képes más személyekre is. Új szabályok jelentek meg a vizsgált üzleti év során felvásárlásban vagy egyesülésben érintett gazdálkodóval szembeni függetlenség ismételt értékelésére. A megbízás megszűnését követő foglalkoztatási tilalmakra vonatkozóan rögzítették, hogy a könyvvizsgáló a vizsgált gazdálkodónál a megbízás megszűnését követő legalább egy éven át (közérdeklődésre számot tartók könyvvizsgálata esetén legalább két éven át) nem tölthet be vezető tisztséget, nem lehet az auditbizottságának, felügyelőtestületének tagja, irányító testületének ügyvezető tagja. A közfelügyeleti hatóság az európai uniós 2014/56/EU irányelv szerinti végső felelősséggel bíró illetékes hatóság. Ez alapján az érdekképviselői szervnek minősülő Magyar Könyvvizsgálói Kamara nem járhat el az irányelv szerinti illetékes hatóságként, a közfelügyeleti hatóság azonban bizonyos közfelügyeleti feladatok ellátását a kamarára delegálja azzal, hogy a feladatokért végső felelősséggel a közfelügyeleti hatóság bír. A továbbiakban is a kamara látja el a kamarai tag könyvvizsgálók és könyvvizsgáló cégek nyilvántartásba vételét, a harmadik országbeli könyvvizsgálók jegyzékbe vételét, a fegyelmi eljárások lefolytatását, ugyanakkor a közfelügyeleti hatóság jogosult a könyvvizsgálói tevékenység végzéséhez szükséges szakmai és gyakorlati

tudás igazolására. Míg a közfelügyeleti hatóság folytatja le a közérdeklődésre számot tartó gazdálkodók könyvvizsgálóinak minőség-ellenőrzését legalább háromévente, addig továbbra is a kamara végzi a nem közérdeklődésű gazdálkodók könyvvizsgálóinak minőségbiztosítását, hatévente legalább egyszer. A kamarai minőség-ellenőrzési eljárás során viszont a közfelügyeleti hatóság jár el másodfokú hatóságként (Bardócz, 2016).

A szabályozói környezet változása miatt érdemes megnézni, hogyan alakult az elmúlt években a könyvvizgálatra kötelezett vállalkozások száma, illetve a kamarai tagok létszáma. A 2017. év végén a kamarai tagok létszáma összesen 4567 fő volt, amelyből a könyvvizsgálói tevékenység ellátását nem szüneteltető tagsági jogállású kamarai, vagyis aktív tagok száma 2548 fő, a könyvvizsgálói tevékenység ellátását szüneteltető tagsági jogállású kamarai tagoké, vagyis a szüneteltető tagoké 2019 fő volt. Az összes kamarai tag könyvvizsgálók száma az előző évhez viszonyítva 209 fővel csökkent, ebből az aktív tagoké 124 fővel, a szüneteltetőké 85 fővel változott. 2017-ben 23 tagfelvételi kérelemről határozott a kamara felvételi bizottsága. 10 főt a könyvvizsgálói tevékenység ellátását szüneteltető tagsági jogállású kamarai tagként, 13 főt a könyvvizsgálói tevékenység ellátását nem szüneteltető tagsági jogállású kamarai tagként, aktív tagként vett nyilvántartásába. A vizsgált évben összesen 21 fő tett esküt a kamara elnöke előtt. A bizottság kérelemre 205 fő, hivatalból 15 fő kamarai tagot törölt a nyilvántartásból, illetve 12 fő elhunyt 2017-ben.³

1. táblázat: Könyvvizsgálók és könyvvizsgált beszámolók (2010–2016)

Megnevezés	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Aktív tagok száma (fő)	3 376	3 296	3 141	3 030	2 931	2 831	2 672
Szüneteltető tagok száma (fő)	2 317	2 318	2 313	2 317	2 270	2 199	2 104
Összes tag (fő)	5 693	5 614	5 454	5 347	5 201	5 030	4 776
Könyvvizsgált beszámolók száma (db)	45 096	42 921	35 547	32 947	28 564	27 873	24 345

Forrás: Saját szerkesztés a www.mkok.hu adatai alapján

A jogszabályi változások miatt a könyvvizsgálóknak számos piaci kihívással kell szembenézniük. A globalizáció kiterjedésével szűkült a hagyományos auditpiac, illetve kapcsolatitőke-bázisúvá vált. Az auditdíjtételek stagnálnak vagy inflációkövetővé váltak. Nemzetközi szinten, illetve fejlett piagazdaságok országaiban a hagyományos kockáztfeltáráson alapuló könyvvizsgálat mellett az auditorok egyéb tevékenységeket is végeznek, mint a tanácsadás, üzleti kockázatok beazonosítása és csökkentése. Jelenleg a könyvvizsgálók az éves beszámolókat ellenőrzik, amely ellenőrzés egy utólagos ellenőrzést jelent, évente ismétlődve. A jövőbeni előrejelzések alapján az audit egy folyamatos és valós idejű ellenőrzés lehetne, amely magában foglalja az információs rendszerek és folyamatok átvilágítását is.

KÖVETKEZTETÉSEK

Tanulmányunkból látható, hogy Magyarországon már a középkor végén is fontos szerep jutott az uralkodói bevételekről készített nyilvántartások pénzügyi ellenőrzésének, amely később kiterjedt a kereskedelmi tevékenységre is. A számvitel és ellenőrzés fejlődése a Habsburg-uralkodóknak köszönhetően jól követte a fejlettebb nyugat-európai országokét. A magyar számvitel és könyvvizsgálat a 19. század végén és a 20. század első felében dinamikus fejlődést mutatott, ami nagyrészt az erőteljes osztrák, későbbiekben a német befolyásnak köszönhető, másrészt a *Magyar Könyvviteli Folyóirat* szerkesztőségének és a szakma iránti elkötelezettségüknek. Habár a második világháborút követően a könyvvizsgálók képzése nem szűnt meg, maga a szakma a rendszerváltásig „feledésbe merült”, mélypontra került, mert a könyvvizsgálók csak a tervezettség igényeit elégítették ki vállalati ellenőri tevékenységükkel. A magyar könyvvizsgálat a rendszerváltást követően éledt újra, tulajdonképpen negyvenévi hátrányból indult a nyugati országokhoz képest, de hazánk hamar behozta a lemaradását, csatlakozott a nemzetközi szakmai szervezetekhez, és adaptálta normáikat, alkalmazza a módszereiket.

JEGYZETEK

- ¹ Magyar Könyvvizsgáló Kamara (MKVK), www.mkvk.hu.
- ² Az előadás jegyzetének kiadása évszám nélküli, de a hozott mintapéldák és a legfrissebben hivatkozott jogszabályok alapján az 1939-es évre tehető a kiadása.
- ³ www.mkvk.hu, FEB-beszámoló.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Bardócz Iván (2016): *Reform a könyvvizsgálat szabályozásában I.* Wolters Kluver, Budapest.
- Borbás Máté (2007): *A könyvvizsgálat története Magyarországon.* Magyar Könyvvizsgálói Kamara, Budapest.
- Erdély Sándor (1930): *Mérleg és adómérleg készítésének irányelvei és bírálat.* Grill Károly Könyvkiadóvállalata, Budapest.
- Kardos Barbara (2011): A számvitel története. *Szám-adó*, 20. évf., 3. sz., 3–9.
- Kenyeres István (2012a): A Magyar Királyság jövedelmei és kiadásai Hunyadi Mátyás és a Jagellók korában. *Rubicon*, 23. évf., 6. sz., 42–45.
- Kenyeres István (2012b): Pecunia nervus belli. A háború alapja a pénz. A Magyar Királyság, illetve a Habsburg Monarchia bevételei és kiadásai, valamint a hadiköltségek Mohácsi és a tizenöt éves háború végéig. *Rubicon*, 23. évf., 6. sz., 46–49.
- Kresalek Péter (2014): *A vállalati ellenőrzés alapjai.* Oktatási segédanyag, Budapest.
- Kuntner Róbert – Szel Jenő (szerk.) (1932): *Magyar Könyvviteli Folyóirat*, 23. évf., 5–6. sz., Hites könyvvizsgálói szám. Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Rt., Budapest.
- Kuntner Róbert (1939): *Mérlegelemzés és revízió.* Magyar Élet Könyvesbolt, Budapest.
- Lukács János (2014): *A könyvvizsgálat alapjai.* Budapesti Corvinus Egyetem, Budapest.
- Lukács László István (2012): *A számvitel évszázadai. Mozaikok a számbavétel történelméből és fejlődéséből.* OTDK-dolgozat, Budapesti Gazdasági Főiskola, Budapest.
- Printz János (2013): Tájékoztató az államháztartás szervezetei könyvvizsgálatának helyzetéről. *Könyvvizsgálók Lapja*, 2. évf., 3. sz., 5–6.
- Rajty Tivadar (1941): *A hites könyvvizsgálat jogszabályai és a hites könyvvizsgálói intézmény Magyarországon.* Magyar Hites Könyvvizsgálók Egyesülete, Budapest.

- Sainty, John Christopher (1983): *Officers of the Exchequer*. List and Index Society, Special Series 18, 135–139.
- Securs, Claus C. (2014): A könyvvizsgáló szakma helyzete Németországban. *Számvitel, Adó, Könyvvizsgálat*, 56. évf., 10. sz., 468–470.
- Steiner Vilmos (1941): *Az üzemszervezés és a könyvvizsgálat az új magyar gazdasági életben*. Madách-nyomda, Budapest.
- Sztanó Imre (2015): *A számvitel alapjai*. Perfekt, Budapest.
- Vál Ottó – Jaszenovics Géza (1926): *Vezérfonál az adóügyi hatóságok és bíróságok által elrendelt könyvvizsgálat és üzletvitel-bírálat eszközüléséhez*. Jaszenovics, Fábián és Társa, Budapest.
- Zaid, Omar Abdullah (2004): Accounting Systems And Recording Procedures in the Early Islamic State. *Accounting Historians Journal*, Vol. 31, No. 2, <https://doi.org/10.2308/0148-4184.31.2.149>.
- Zwierina Jenő (1949): *Mérlegtan és mérlegbírálat*. Pantheon Irodalmi Intézet, Budapest.

JOGSZABÁLYOK

1723. évi LIII. törvénycikk: A könyvkivonati per rendjéről s miként kelljen az eddigelé keletkezett adósságok iránt a kereskedőknek eljárni? (Kereskedelmi dekrétum.) Internetes forrás. Online: <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torvenyei?pagenum=27> Elérve: 2019. március 10.
1840. évi XVI. törvénycikk a kereskedőkről (Kereskedői törvénycikk). Internetes forrás. Online: <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torvenyei?pagenum=27> Elérve: 2019. március 10.
1875. évi XXXVII. törvénycikk, kereskedelmi törvény (Kt.). Internetes forrás. Online: <http://jogiportal.hu/index.php?id=a5d45cba58c925e8f&state=19960810&menu=view> Elérve: 2019. március 10.
1930. évi V. törvénycikk a korlátolt felelősségű társaságról és a csendes társaságokról (Kft. törvény). Internetes forrás. Online: <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torvenyei?pagenum=27> Elérve: 2019. március 10.
2000. évi C. törvény a számvitelről
2007. évi LXXV. törvény a Magyar Könyvvizsgálói Kamaráról, a könyvvizsgálói tevékenységről, valamint a könyvvizsgálói közfelügyeletről
2017. évi CL. törvény az adózás rendjéről
- 2014/56/EU irányelv az éves és összevont (konszolidált) éves beszámolóik jog szerinti könyvvizsgálatáról szóló 2006/43/EK irányelv módosításáról
- Magyar Nemzeti Könyvvizsgálói Standardok